

İlkeler ve Boyutları

İlke (prencipe), düşün, kanaat, oy, görüş tarzı anlamlarını içerir. Eğitim ve öğretime yönelik olarak bu deyim, bir değer yargısından kaynağını alan eylem kuralı, ölçü, düsturlar zinciri ve bir amaçta ulaşma biçimidir.

Atatürk ilkelerinin genelinde, Atatürk'ün eğitim felsefesi, O'nun dünya görüşü ilkeleriyle bütünlük oluşturur. Atatürk ile, soruna bakış açısı, bir toplumun tüm yönetsel sistemi, dünya görüşü ve anlayışı daha değişik bir doğrultuya yönelmiştir. Ülkemizde İmparatorluktan Cumhuriyete geçişle, iletişim aracı olan yazıdan glyiniş biçimine kadar ani bir devrim olmuştur. Ülke sınırlarının da değişime uğradığını ve bunun toplum üzerindeki çok yönlü etkilerini de gözönüne getirdiğimizde değişimin boyutu daha çarpıcı bir biçimde görülebilir. Maddi ve manevi kayıplara uğramış bir ulusu, yeniden canlandırmak söz konusudur. Yenileyici Devlet adamı Atatürk'ü bu koşullar içerisinde değerlendirmek gerekir. Bir devlet adamının eğitimle ilgili anlayışını incelerken izlenecek yol, salt bir düşünürün bu alandaki düşünsel etkinliğini incelerken izlenecek yoldan doğal olarak farklı olacaktır. Düşünürün bakış açısı, başkalarına, uygulama alanında teknikler ve yöntemler çizer. Devlet adamının ise doğrudan doğruya uygulamadan hareketle değişik boyutlarda bakış açılarına olanak verir. Bu açıların göstereceği alanların kapsamı ve genişliği, uygulamanın görkemliğine göre değişir. Düşünürle devlet adamının birleştiği çizgi, esinlendikleri tarih sürecidir. Birincisi, daha ziyade olayların ayrışım ve birleşimi ile, bunların neden ve sonuçlarını şaşmaz kurallara dayandırmak için düşünce dokusunu yaratır. İkincisinin temel kaynağı, olgulardır. Olaylar ve olgular arasındaki bağlantı ve etkileşim, düşünür ile devlet adamı arasında da mevcuttur. Düşünürün de devlet adamının da en başta gelen niteliği, yaratıcılıklarıdır. Biri düşünceyi yaratır, diğeri düşünürü keşfeder ve onun yaratıcılıklarını topluma yararlı olacak biçimde kanalize eder ve onlarla toplumun yaşamına yeni biçimler kazandırır. Örneğin, gü-

(*) A Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğ. Üyesi

nümüzde demokratik hukuk devleti dediğimiz düzen, bir düşünce ürünü olarak ortaya çıkmış ve devlet adamlarının yeteneklerine göre yaşamda uygulama biçimine dönüşmüş, buradan ise tekrar yeni düşünce üretimine esin kaynağı olmuştur.

Büyük çığırar açmış düşünürler ve devlet adamları, yüzyılların birikiminin parça, parça oluşturduğu ve en nihayet belli ortamlarda bütünüyle ortaya koyduğu kişilerdir.

Atatürk ve Öncesi :

Batının sancısı, Avrupa'da Rönesansı, Reformları ve büyük Fransız İhtilalini doğurdu. Rönesans, bilim ve sanatı; Reformlar, dinsel anlayışı; Fransız İhtilali ise insanın insanla, insanın eşya ile olan ilişkisi üzerinde etkili oldu. Artık bilim ve sanat, doğayı doğa; eşyayı; eşya olarak algılıyordu; yani, maddeyi, metafizikle değil, kendisiyle olan ilişkileri ve ilkeleri içerisinde açıklamaya çalışıyordu. İnsanların sahip olduklarını söyledikleri Tanrısal yetkileri, ondan alınarak Tanrı'ya geri veriliyordu. Metafizik düşüncede de efsane-nin yerine, felsefe yeniden oturtuluyordu.

İnsanlar arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin de yeni kavramlarla donanımlı olarak hızlı bir değişim gösterdiğine tanık oluyoruz. Eşitlik, Özgürlük, kardeşlik gibi sloganlar, o zamana dek ezilmiş, her yönü ile yıpratılmış Avrupa insanının gönlünde büyük bir yankı yaratıyor ve bu yankı, ayrıcalıklı Kilise ve Soylu sınıfının yüzüne bir kamçı gibi çarpıyordu. Yüzyıllar boyu, eşya gibi kullanılmış geniş bir insan topluluğunu doyurucu anlayış, kendilerinin soyluların düzeyine yükseltilmiş olmalarından ziyade, soyluların onların düzeyine indirgenmiş olmaları idi. Olayın bu psikolojik yönü ile değer kavramları daha karmaşık ve çetrefilli bir dokuya bürünüyordu. Ayrıca, soylular arasındaki hiyerarşi, yeni duyguların filizlenmesi ile sarsılmaya başladı. Milliyetçilik hareketi, Batıda, büyük devletlerden koparak yeni ulusların ortaya çıkmasına olanak sağlarken, Avrupa devletleri de, kendi ülkelerinden kopan parçaları doğu devletlerinden, özellikle Osmanlı İmparatorluğundan, özgürlük ve milliyetçilik aracılığı ile kopararak, bu yeni parçalara bağımsızlık vermek için değil, boşalan gediklerini kapamak için milliyetçi duyguların doğudaki büyük devletlere yayılmasına yardımcı oldular. Artık ne eski evrensel İmparatorluklar, ne de feodal yönetim düzeni, yeni gelişen sistemde varlığını koruyabiliyordu. Yeni oluşan uluslar da bir çelişki olarak, eski efendilerine, yeni sömürge alanları bulmaları için yardımcı bir rol yüklendiler. Tüm bu oluşumların karşısında kolayca isabet alacak büyük bir hedef bulunuyordu: Osmanlı İmparatorluğu. Bu dev İmparatorluk, kimyanın doymuş erliği gibi, artık hiç bir

yenilik almadan, tarihin kendisine bahsettiği görkemi ile durgun ve hareketsiz bir yaşama girmişti. Suyunu buharlaştıracak, geriye kalan posasını darmadağın edecek biçimde, çevresinde kaynatılan kazanlardan adeta habersiz bir durgunluk egemendi bu dev varlığa. Artık, Fatih ve Süleymaniye medreselerinin ışıkları, gün geçtikçe cılızlaşıyor, etrafını aydınlatmıyordu. Bir zamanlar, karalardan bile yürütülen gemiler, yavaş yavaş denizlerden bile çekilmeğe başladılar.

İnişe doğru olan bu meyil, Osmanlı İmparatorluğunu billen sonuca götürecekti. Devletin yeniden dirilişi için köklü önlemlerin alınması, Cumhuriyet dönemine kalmıştı. İşte Atatürk'ü hazırlayan ortam buydu.

Deyimler ve Kavramlar :

Bir konuya felsefe açısından yaklaşımlarda bulunurken, her sözcüğün üzerinde biriken anlamları ve bunların belli kavramları bir insanın zihninden alarak başka bir insanın zihnine ya sözle veya yazı ile taşıdığı düşüncesinden hareketle çok iyi tartmak gerekir.

Kavramlar, insanların nesnelere ve bunlar arasındaki ilişkilerin sonucu olan olayları sınıflandırma aşamalarına gelmeleriyle birlikte önem kazandılar. Çünkü kavramlar, aynıları içler, gayrılarını dışlar. Böyle bir sınıflamanın açık, kesin bir biçimde yapılamaması sonucu aynı tür nesne ve olayların, kendilerine özgü deyimlerin altında birleşmemeleri, diğer bir deyimle mantıksal sınıflamanın yapılamaması durumuna kavram karmaşası diyoruz. Bu nedenle çağımızda bazı tartışmalara konu olabilen birkaç deyim ve kavram üzerinde durmakta yarar vardır.

Tutuculuk, bireysel ve toplumsal bir olaydır. Özellikle Sosyoloji biliminin üzerinde durduğu bir olayın, toplum içindeki oluşumu ve belirtisi değişik biçimde olabilir. Ürün olarak tutuculuk, bir eğitim ürünüdür. Özellikle insanın yaşam biçimi, dünya görüşü, inanç ve buna ilişkin davranışlarında sık sık göze çarpar; diğer bir deyimle tutuculuk, bir kültür olayıdır ve kültürel değişme üzerinde, değişmenin hızını yavaşlatarak veya büsbütün durdurarak etkisini gösterir. Tutuculuk, eğitimin aydınlatıcı işlevi doğrultusunda topluma yansıdığı takdirde, bireysel, toplumsal ve ulusal değerlerin korunmasına yardımcı olması bakımından yarar sağlar. Örneğin, alle kurumuna bağlılık, ulusal bütünlüğü sağlayıcı bayrak, istiklâl marşı gibi simgelere ve toplumun kutsal saydığı inançlara, ahlak kurallarına saygı, korunup sürdürülen değerlerdendir; bunlara bağlılık, bunları sürdürme isteği, olumlu tutuculuktur. Değerlerin değerli, eski veya yenilerinin olmalarına göre değil, birey ve toplumda oluşturdıkları işlevlere

göre önem kazanır. Aile, çok eski bir kurumdur, ulus da öyle; fakat bunların bireydeki ve toplumdaki işlevleri, tüm etkinlikleriyle gerekliliklerini kanıtlamış olarak bugün vardılar, insanın en güvenceli dayanağı olarak yarın da varolacaklardır.

Halbuki, şiddet hareketleri, sabotajlar, eski değil, çağımızın ürünüdür, bu nitelikleriyle, bu gibi yeniliklerden yana olunamaz.

Tutuculuğun diğer bir yönü, duraklık, donukluk, ileri atılımları, girişimleri engelleyici, atadan, dededen kalma gelenek ve görenekleri, düşünme ve yaşam biçimlerini, içinde yaşanılan çağda geçerli ve yararlı olsun olmasın üzerinde düşünmeksizin, eleştiri süzgecinden geçirmeksizin olduğu gibi sürdürme eylemini yansıtır. Tutuculuk, bu yönüyle, toplumsal ve kültürel değişmeyi, teknik ve bilim alanında ilerlemeyi ya yavaşlatır ya da tamamiyle engeller. Bir zamanlar düz tepsi şeklinde düşünülen dünya'nın, kendi eksenini etrafında ve güneş etrafında dönerek bazı doğa olaylarını oluşturduğunu, günümüzde artık kimse inkâr edemez. Bu gerçeği uzun süre doğrulamamak için direnenlerin bulunduğu herkesçe bilinir. Tutuculuğun bu düzeyi gericilik (irtica) olur. Gericilik, bağnazlığın bir türüdür, yaşamın her alanında ortaya çıkabilir. Bazı kimseler, bilgisizlikten dolayı böyle bir bağnazlığın samimi örneği olabilirler, bazı kimseler de gerçeği bildikleri halde sömürü düzenlerini, basit çıkarlarını korumak için bu gibi bilgisiz kimselerin ilkel düşüncelerini benimser ve savunur rolüne girerek, onları daha da bağnazlaştırıp koşullandırır. Eğitim boşluğu, sömürüyü; sömürü, eğitim boşluğunu yaşatarak, aynı doğrultuda bağnazlık ve gericiliği güçlendirir.

Şu halde tutuculuk ile gericiliği birbirine karıştırmamak gerekir. Her tutucu hareket, gericilik demek değildir. Örneğin, birileri biz muhafazakar (tutucu) insanlarız, yaşlıların yanında çok saygılı davranırsınız dediği zaman gericidir anlamı çıkmaz. Ancak, yeni oluşan ve gelişen düşünceleri teknik ve bilimsel yenilikleri, hatta giyim kuşama ilgili modayı benimseyip, benimsememek, kişinin isteği, zevki ve kavrama yeteneğine bağlı olduğu için, bunları kendi yaşamına uygulamayan kimseye de gerici diyemeyiz. Fakat böyle yenilikler karşı gelmek, bu yenilikleri yaratanlara ve bunlardan yararlananlara adeta düşman gözü ile bakmak, özellikle kutsal değerleri çarpıtarak bu amaçta kullanmak gerici bir eylem olur.

Atatürkçülük veya Büyük Türk Devrimi :

Bu konuda değişik yaklaşımların bulunması doğaldır. Önce bu konuda kullanılan sözcüklerde çokluk hemen göze çarpıyor. Böylece sözcüklerden kavramlara geçiş bazı güçlülere, yanlış anlamalara, kısaca kavram karmaşasına neden olma eğilimini her an gösterebi-

lır. Bu durum, çoğu kez, kişilerin, zümrelerin, kendi ideolojilerini, hem de bazen, ülke yararına olduğu kuşkulu olan ideolojilerini Türk toplumunun saygı ve güven duyduğu kimselerin görüşleriyle özdeşleştirme çabasına girmelerine yol açabilmektedir. Yakın tarihimizde bunun örneklerine tanık olmuşuzdur. Ancak burada, şunu hemen belirtmekte yarar vardır: Sözcükler ve bunların içeriğinde zenginleşen kavramların çok yönlü yorumlara tabi tutulması, bunların tek düze indirgenerek cılızlaştırılıp, fakirleştirilmesinden daha yararlıdır, yeter ki bunlar kötüye kullanılıp, toplumu şaşırtıcı yöntemlere başvurulmuş olmasın.

Dünya tarihine kısa bir göz attığımız zaman birçok siyasal ve ideolojik akımdan bazıları gelip geçmiş, bazıları ise insanlık dünyasında silinmez izler bırakmıştır. Bunların bazıları, birinci derecede rolü olan kişilere atfedilmiştir ve onların adları ile birlikte kavramsal anlamlarını sürdürmüşlerdir. Budizm, Marksizm, Leninizm gibi. Bazıları ise ulusların veya gerçekleştirdikleri olayların adları ile adlandırılmışlardır. Avrupa'da Büyük Fransız İhtilali, Rönesans ve Reform hareketleri gibi. Birincilerde Doğunun damgasını, ikincilerde ise Batının damgasını görmekteyiz. Ancak, Doğuda her zaman kişilerin isimleri, Batıda olayların isimleri akımlara ad olmuştur diyemeyiz. Örneğin, Hıristiyanlık, İsa adı ile, Yahudi'lik: Musa, Yahoua (Tanrı), İsrail (soy adı) gibi adlardan yapılan türemelerle adlandırılmıştır. İslamiyet ise ne Tanrı, ne de Peygamber (Muhammed) adları ile adlandırılmıştır, tamamiyle soyut bir adı yeğlemiştir. Bu dinlerin üçü de Doğu, yani aynı, kökenlidir.

Bunlar niçin böyledir? Nasıl böyle olmuştur tartışmasına girmeyeceğiz. Sadece böyle bir olguya dikkati çekmek istedik.

Atatürkçülük mü, Büyük Türk Devrimi mi sorusuna gelince, birincisi, bir kişinin önderliğinde bir milletin şahlanışını, ikincisi; bir milletin şahlanışında bir kişinin görkemliğini ortaya koyar.

Genellikle kalkınma sürecinde henüz büyük aşama yapamamış toplumlarda lider etkinliği daha fazladır. Türk toplumunu kalkınmış uygar uluslar topluluğu düzeyinde tutma amacı ile yola çıkan Mustafa Kemal, egemenliğin kayıtsız şartsız ulusun olduğu ilkesinde ısrar etmiş, başarıların kaynağını ulusal güçte aramış ve bulmuş, ulusun geleceğini gençliğe yani toplumun en güvenceli ve doğal kaynağı olan zinde kuşaklara emanet ederek gerçekçi bir siyasetin öncüsü olmuştur.

Atatürk dönemine liderlik dönemi değil, ulusal katılma dönemi diyebiliriz. Gerek Kurtuluş Savaşı, gerek Atatürk'ün Cumhuriyet dönemi Milletle el ele, gönül gönüle anlayışının egemen kılınması ça-

basının örneğini oluşturur. Mustafa Kemal, başarıların yegane kaynağı olarak Türk Milletini görmektedir: «Türk Milletinin son senelerde gösterdiği harikaların, yaptığı siyasi ve toplumsal devrimlerin sahibi kendisidir. Sizsiniz. Milletimizde bu istidat (yetenek) ve tekmül mevcut olmasaydı, onu yaratmağa hiçbir kuvvet ve kudret yetmezdi. (30 Ağustos 1925, Kastamonuda konuşma, so. II. s. 214). Atatürk'ün bu ifadesinde Türk halkına sonsuz güveni vardı, yoksa bazılarının (F.R. Atay, Çankaya, Cilt II, s. 636) sandığı gibi istediğini millete kabul ettirmek için yapılan politik bir konuşma değildir. Nitekim, kendisi bir konuşmasının sonunda: «Bu sözler bir ferdin değil, bir Türk ulusu duygusunun ifadesidir» diyerek Türk Milletinin iradesine tercüman olduğunu vurgulamaktadır.

Laiklik :

Laiklik, din ve diğer sivil yaşamı ayrı kavramlar altında toplama olanağı veren bir deyimdir. Laiklik, dinin ve dine dayalı kuralların, ait oldukları dinsel alanların dışına kaydırılmaması, taşırılmaması, her insan için gerekli, geçerli ve ortak olması mümkün olan konuların, dinlerle sınırlandırılmaması düşüncesine dayalı toplumsal bir ilkedir. Örneğin, ceza yasası aynı suçu işleyen herkese aynı biçimde uygulanabilir; ama bu suçu işleyenler, değişik dinlere mensup olabilirler, burada yasa genel, din ise özel ve kişiseldir. Veya, tıp bilimini yaparak doktorluk mesleğini icra etmeğe hak kazanan kimseler, hangi dine mensup olurlarsa olsunlar bu mesleklerini yerine getirebilir ve hastalarının da dinlerine bakmaksızın onlara hizmet götürebilir; din burada bir ölçü olarak alınmaz. Diğer bir örnek Devlet okullarında, dinlerine bakılmaksızın herkes aynı eğitimi görür. İşte bu tarz düşünce ve uygulamayı öngören sistemin adı Laiklik'tir. Yoksa, laiklik ne dinsizlik, ne dine ve dinsel inançlara baskı ne de din eğitiminin yoksun bırakılmasıdır; doğal olarak ne de kimseyi herhangi bir inanca veya bir dine mensup olmaya veya herhangi bir dinin ibadetini yerine getirmeğe zorlanmaktadır.

Din eğitiminin Devlet tarafından mı, yoksa özel kurumlar aracılığı ile mi yapılması ise, bir ayrıntı olarak Devlet'in eğitim politikası, ulusun sahip olduğu koşullara bağlıdır, önemli olan düşünce ve anlayışta laik olmaktır. Atatürk'ün bu konudaki yaklaşımı ise, Devlet tarafından verilmeyen bir eğitimin kısır kalacağı yolundadır: «Efendiler, yeryüzünde üçyüz milyonu aşkın İslam vardır. Bunlar, ana baba, hoca eğitimiyle eğitim ve ahlak almaktadırlar. Fakat maalesef gerçek olan şudur ki bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevi eğitim ve ahlak, onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek insan-

lık meziyetini vermemiştir, veremiyor. Çünkü terbiyelerinin hedefi milli değildir.» (22 Eylül 1924, Söylev ve Demeçler II, s. 198). Şu halde hangi alan olursa olsun bir devletin millî eğitimi kaçınılmaz bir gereksinimdir.

Bir Eğitim Felsefesine Doğru :

İnsanlık tarihinde eğitim olayının toplumsal niteliği ile sürdürülmesine ve toplumsallaştırma işlevinin gerçekleştirilmesine destek olan birçok etmen arasında İnançlar, önemli bir yer alır. İnançlar, felsefe düşüncesine dayalı olabilir, dinsel veya siyasal olabilirler. Özellikle, dinlerin ve dinsel kurumların, öğretilerini yerleştirmek ve sürdürmek için de olsa eğitime tarih boyunca yapmış oldukları katkı yadsınamaz. Her dinin yaşattığı üç öge vardır: Kurum, Öğretî ve töreler. Bunların üçü de eğitsel iletişim için başlıca noktalar dır. Mabedlerden (Havra, Kilise, cami vb.) başka, dünyanın her yerinde en küçük yerleşim birimlerine yayılmış olan kurum çok azdır. Günümüzde okullar bu düzeye ulaşmanın çabası içerisindeyler.

Dinler, aynı zamanda toplumsallaşmanın birleştirici işlevini yüklenmişlerdir ve bu alanda elde edilen başarıların örnekleri çoktur. Fakat evrensel imparatorluklardan krallıklara geçişin doğurduğu toplumsal sonuçlardan biri de, dinin birleştirici niteliğinin her zaman tek başına yeterli olamayacağını ve toplumsallaştırıcı, birleştirici daha başka unsurların bulunduğunu göstermeleridir. Gerçi dinlerden güç alan geniş imparatorlukların, dinlerden başka, güven ve ortak yarar gibi sağlam dayanaklarla toplumsal bir yapı oluşturma olanakları vardı. Fakat teknik, sanat ve el becerisine dayalı üretimin gittikçe artması, ilkel düzeyde olsa, küçük sanayi kuruluşlarının öncüleri olan atelyelerin iş hayatında yer almaları, bir orta sınıf oluşturmuştur. Orta sınıf, toplumunun ağırlık noktası olduğu gibi, yerleşik bir toplum olmanın da ilk koşuludur. Bu mihver çevresinde oluşan doku, millet dediğimiz yeni tür bir toplumsal yapının habercisi olacaktır. Toplumun yapısında oluşacak köklü değişmeler, çok yönlü zaman ve mekan koşullarına bağlı olarak yavaş bir tempo ile gelişir. İnsan gruplarının toplayıcılıktan, göçebe yaşamından yerleşik yaşama geçişleri, bir kısım insanları özgürlükten yoksun eden köleci toplum düzenini; kurmaları, derebeylik sistemi, sınıfsal ayrımlar, kentleşme ve sanayileşme olayı, makinenin insangücüne katılımı, metafizik anlayış, Pozitivizmin doğuşu, nihayet tüm değerlerin ve sistemlerin eleştirilerle karşı karşıya gelmeleri ve yeniden değerlendirilmeleri, bu arada yıkılanlar, ayakta durabilenler zincirine baktığımız zaman, toplumsal yaşam felsefesindeki neden ve sonuçlar, birbirlerine ne kadar karmaşık biçimde bağlı bulunurlarsa bu-

İnsanlar yine de evrensel bir mantığa dayalı olduklarını sezinle-
mek olanak dışı değildir. Toplumlar, bu mantığı yakalayabilecek li-
derler ortaya çıkardıkları anda, büyük atılımlar yapabilirler. Çok
karmaşık dönemlerden geçerek günümüze ulaşan ve günümüz ol-
gusunu yaratan dünya olaylarını tesadüfler zincirinin halkaları gibi
görenler, düşünsel etkinliklerini toplumsal gerçeğin mantık yörünge-
sine yerleştiremeyenler olabilir. Yine aynı nedenle atılımlar yapan
liderlerin ortaya çıkışlarını bir talih kuşunun uçuş ve kimsenin kes-
tirmeyeceği bir zamanda birinin üzerine konuşu cilvesine bağlayan-
lar vardır. Halbuki, atılımlar, lider-toplum bütünleşmesidir. Liderle
aynı hızda gidemeyen bir toplumun, atılımlar yapması düşünülemez;
böyle bir durumda lider, toplumu aşar ve tek başına kalır.

Şu halde büyük atılımlar için, insan unsuru, temel kaynak ola-
rak değerini her zaman korumuştur. İnsanın kendinde varolan ya-
şam dolu gücü, aklın yöneliminde kullanabilme becerisi, onda do-
ğal olarak var değil, sonradan kazanılmış bir melekedir. Zaten eği-
timin insana en büyük katkısı da budur: İnsandaki doğal güce, an-
lamlılık ve işlerlik kazandırmak. Olumlu ve görkemli sonuçlar için
bır yanda seçkin insan yetiştirirken, diğer yanda herkes için eğitim
mutlaka devreye sokulmalıdır. Daha doğrusu, önce herkes için eği-
tim ve bu süreçte üstün yetenek gösterenleri ulaşabilecekleri en
üst düzeye kadar götürmek, böylece toplumun gerek duyduğu seç-
kin kişileri de yetiştirmiş olmak, bir eğitim felsefesine dayanır. Şu-
nu belirtmekte yarar vardır: Eğer bir eğitim felsefesinin amacı, be-
lirli bazı toplumsal örgütleri güçlendirmek ise sadece üst düzeyde
seçkin kişi yetiştirmesi yeterli olabilir, bu durumda seçkin kişiler,
iktidarın aracı olarak geniş halk yığınlarını ihmal edebilirler. Aksi-
ne, bir eğitim felsefesinin amacı, Devlete bağlı özgür insan yetiştir-
mek ise, herkes için eğitim çizgisinde yürür. Eski Çin eğitim siste-
minin ana hatlarını belirleyen Konfüçyüs, ağırlığı bürokrat yetiştir-
meğe vermektedir. Türk düşünür ve eğitimcilerinden Yusuf Has Ha-
cib de eğitimi, üst düzeyde belli bir zümre için gerekli görmektedir.
Halbuki, Cumhuriyetin kuruluşu ile başlayan eğitim seferberliğini
dikkatle incelediğimiz zaman, egemen olan eğitim felsefesini kolay-
ca anlayabiliriz. Bu felsefede bir millet olmanın ve millet olarak
varlığını bütün görkemliği ile sürdürme isteğinin inanç ve anlayışı bu-
lunmaktadır. Bir Devletin her kurumunda iyi yetişmiş insanlar bu-
lunsa bile, cahil kalmış bir halk ile uygar bir milletin uygarlık ala-
nında aştığı aşamalardan tökezlenmeden geçmesinin mümkün ol-
madığını Cumhuriyetin kurucusu ve onu izleyen millet çok iyi anla-
mıştır.

Billindiği gibi Türkiye'nin yerleşim durumu ve nüfus yapısı, özellikle Cumhuriyetin başlangıcında, kırsal bölgelere dayanmaktadır, vatandaşların çoğunluğu köylerde yaşamaktadır. «Bu memleketin ilk sahibi ve topluluğumuzun esas unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar eğitim ışığından yoksun bırakılmıştır. Binaenaleyh, bizim takip edeceğimiz eğitim siyasetinin temeli, ilkin mevcut cehaleti yok etmektir. Teferruata girmekten sakınarak, bu fikrimi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki mutlaka tüm köylüyü okutmak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihi, dini ve ahlaki bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek eğitim programımızın ilk hedefidir.» 1 Mart 1922 tarihinde Atatürk, köylünün eğitimini bu tarzda öngörürken Dünya demokrasisine ışık tutan Büyük Fransız İhtilalinden önce ve sonra bile, bazı Fransız düşünürlerinin aynı konudaki görüşleri, bu anlayışa tam ters bir tutum oluşturmaktadır. İleri atılımlar, yapma sürecine girme savaşımı veren Batı Avrupa'nın öncü bir ülkesindeki görüşler ilginçtir: «Halkın yönetilmesi yerinde bir harekettir, eğitilmesi değil» Bu sözler, 19 Mart 1776 tarihinde Voltaire tarafından söylenmiştir. Yine Voltaire, «... ve sizin de sabanlarınız olsaydı, benimle aynı düşüncede bulunurdunuz, öğrenim yapması gereken işçi değil, kentteki burjuvadır» diyor (bk. F. Pontell, çev. Saffet Bilhan, Fransa'da 1789 Öncesi Eğitim, Eğitim Fak. Dergisi cilt 13, sayı: 1-2, 1980, sa. 278-79). Fransız Devrimine yakın bir dönemde Rahip Fleury, «Öğrenimi zengin kişilere bırakınız» derken, büyük bir eğitimci ve ahlakçı olarak tanınan Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) Emile adlı kitabında; «Yoksulların eğitime ihtiyacı yoktur, onun durumuna uygun eğitim oluşmuştur, başka eğitime de gerek yoktur» yargısını ortaya koymaktadır. (bk. Pontell, Çev. Bilhan a.g.e., sa. 279). Fransız La Chalotais, «Millî Eğitim Üzerine Bir Deneme» adlı kitabında: «Toplumun mutluluğu, halkın bilgisinin meşguliyetlerini aşmamasını ister» görüşünü ileri sürüyor (bk. age.). Fakat, İhtilal yazarlarından ünlü Mirabeau, hiç de bu görüşü paylaşmıyor.

Halkın Dostu unvanını alan yazar, «Zenginlin gördüğü öğrenimle fakirinki arasında fark oldukça, bu öğrenimlerin her ikisinden biri iyi olsa bile, toplumda daima iki grup olacak, biri tahsilli, diğeri cahil ve manevi eşitsizlik, maddi eşitsizliğin desteği olacaktır». Fransız eğitimcisi Turgot, vatandaşı yetiştirme yolunu gösterecek yöntem eksikliğinden yakınarak şöyle diyor: «Ulusların birinci bağı örf ve âdetlerdir, bunların ilk tabanı ise, çocukluğundan beri insanın toplum içerisinde yaşamaları nedeniyle, kendisine düşen tüm görevler hakkında almış olduğu eğitimidir. Bu bilim, çok az illele-

miş olması hayret vericidir. Geometricileri, Fizikçileri, ressamaları yetiştirmek için, yöntemler ve kurumlar vardır; fakat vatandaşlar yetiştirmek için bu yöntemler ve kurumlar yoktur.» (bk. age.). Batıya yön veren bu görüşleri belirttikten sonra, acaba Mustafa Kemal bu konuda ne diyor? «Cumhuriyet sizden (öğretmenlere seslenerek), fikri hür, vicdani hür, irfanı hür nesiller ister» yani, düşüncede özgür, çevreyi değerlendirmede özgür, anlayışta özgür kuşaklar yetiştirmek hedef olarak alınırsa, vatandaş yetiştirmenin yolu çizilmiş demektir.

Atatürk, okul ve okullaşmaya büyük bir önem vermiştir. Fakat, geniş halk kitlelerinin kültürel etkinlikleri için Halkevleri adı verilen bir kurum oluşturmuştur. Halkevleri, halka hizmet amacını sürdürebilseydi, Mirabeau'nun, yukarıda belirttiğimiz, özlemini duyduğu halkı eğitici bir kurum gerçekleşmiş olacaktı.

Burada yerî gelmişken bir noktaya dokunmakta yarar vardır kanısındayım. Türk Milletinin, kendisine güven ve benlik kazandıracak çok eskiye dayalı tarihi kurumları niçin yaşatılamamıştır acaba? Nerede Fatih Medresesi, nerede Süleymaniye medresesi? Elbetteki, bunların bozulmuş medrese zihniyeti ile devam etmelerî gerekmezdi; çağdaş öğretim kurumlarına dönüştürülerek, fakat ilk temelini Fatih'den, muhteşem Süleyman'dan alan 500 yıllık tarihi ve deneyimi olan Türk öğretim kurumlarından sözetme olanağını bize verebilirlerdi. Nitekim, bugün uluslararası düzeyde bir öğretim kurumu olarak kendisini kabul ettirmiş Fransız Sorbonne Üniversitesinin menşei şudur: Robert de Sorbon (1201-1274) köylü bir ailedendi. Paris'te İlahiyat okudu. Cambrai piskoposu, İlahiyat hocası, Louis IX un rahibi oldu. Kralın desteği ile kendi adını taşıyan kolejî (bugün Sorbon) kurdu (1253-1257) (Meydan Larousse). Tarihi boyunca, bir süre gerileyen bazan son derece bağınaz kişilerle öğretim yapıp, bağınaz kişiler yetiştiren bu okul, Büyük Fransız Devrimi sırasında, bir süre kapandıysa da hiçbir zaman adı ve temeli sillinip ortadan kaldırılmamış, toplumların gelişim sürecine uyarak, gelişmiş ve bugün modern bir üniversite olarak Fransızların övünç nedeni olmakta ve zengin bir kültürün mirasçısı güvencesiyle Fransız toplumunda bir tarih bilinci yaratmaktadır.

Türkiye'de ise, kurumlar, yaşlanıp, köhneleşir veya bozulurlarsa, bunların tarihin derinliklerine inen köklerinden yararlanılarak yenileştirilip, canlandırılmaları yerine, kökleri kazılıp yerlerine yenilerin yapılması yoluna gidildiğinden her aşamada bir tarih yıkılmaktadır. Büyük eserlerin, başarıların, millete değil de kişilere maledilmesi eğiliminden mi İleri gelmektedir? Yoksa başka toplumsal ve ruhsal nedenler mi vardır? Bu soruların yanıtı, inceleme konusu olmalıdır.

Atatürk'ün geniş halk topluluğuna yönelik eğitim politikasına yeniden dönelim ve bu konudaki görüşlerini izleyelim: «...yediyüz yıldanberi emeklerini ellerinden alıp, israf eylediğimiz ve buna karşılık daima tahkir ve aşağılama ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlık ve ihsanlarına karşı nankörlük, kustahlık, zorbalıkla uşak menzilesine indirmek istediğimiz bu asıl sahibin (köylünün) huzurunda bugün utanç ve saygıyla hakiki yerimizi alalım» (1 Mart 1922). (Fethi Naci, Atatürk'un Temel Görüşleri, 1st. 1978, sa. 68). Batıya yine göz attığımız zaman, Fransız ihtilali öncesi dönemlerinde Avrupa köylü kesimi, öğrenime layık görülüyordu. Fransa'da Taşra hükümet temsilcisi bu konuda şu görüşü ileri sürüyordu: «Okuma yazma bilen bir köylü, bir meslek ve el sanatı öğrenmek için tarımı bırakır» (Ponteil, Çev. Bilhan, age, sa. 279). Yine bu dönemde Avrupa hükümetleri kadının da öğrenim görmesine taraftar değildir. Doğuda ise, İslamiyet, Peygamberin diliyle «Bilim öğrenimi, erkek ve kadın müslüman için farzdır.» yani, Tanrı'nın kesin emridir, demesine rağmen İslam dünyası dahil, hiçbir Doğu ülkesi, kadın kesiminin eğitiminin bir sorun olarak ele almamıştır. Fakat, uygarlık sürecine daha çabuk giren Avrupa ülkeleri, insanlığın yarısı olan kadın kesiminin bu uygarlık içerisinde yerlerini almaları olanağının sağlanmasında öncü olmuştur. Batının evrensel uygarlığını kolayca benimseyen Atatürk, kadın eğitimi konusuna şu yaklaşımı getirmektedir: «Bizim toplum olarak başarısızlığımızın nedeni, kadınlara karşı gösterdiğimiz ihmal ve kusurdan kaynaklanmaktadır... yaşamak demek faaliyet demektir. Böylece, toplumsal bir varlığın bir uzvu faaliyette bulunurken diğer uzuv, atalette olursa o toplumsal varlık felçlidir. Bu nedenle, bizim toplumsal yaşamımız için ilim ve fen gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek, hem de kadınlarımızın elde etmeleri gereklidir. Kadınlarımız da bilgin ve (mütefennin) fenden anlar olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim aşamalarından geçeceklerdir..., toplumsal yaşamda da erkeklerle beraber yürüyeceklerdir...» (Nutuktan günümüz diline aktarılmıştır). Şu halde, köylü, kentli, erkek, kadın, zengin, fakir ayırımı yapmadan bir eğitim anlayışının, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kendisini kabul ettirmeğe başladığını görüyoruz.

Dil Sorunu :

Eğitimin yaygınlaştırılmasının en başta gelen aracı dildir. İnsanı, hayvandan ayıran en belirgin özelliklerden biri, insanın anlamlı sözcüklerle kendisini ifade etmesi ve hemcinsleriyle konuşmasıdır. Sözcüklerin, insanlar için bir anlam taşıdıkları ölçüde, o insanlar

için değerleri vardır. Toplumlar, değişik nedenlerle, toplumsal sınıflar oluşturmuşlardır. Zamanla bu sınıfların bazıları, diğerlerini baskı altında bulundurmış ve kendi yararlarına kullanmışlardır. Bu ayırma paralel olarak konuşma, özellikle yazı dilinde de sınıfsal bir ayırım oluşmaya başlamıştır. Böylece, sınıf soyluluğu, dil soyluluğunu, dil soyluluğu da, sınıf soyluluğunu bütünlüştür.

Avrupa'da halkın anlamadığı Latince, bir yanda dinin kutsal dili, diğer yanda soyluların kültür aracı olarak kalabalık halk topluluğu ile soylu ve okumuş bir azınlık üst sınıf arasındaki engeli, aşılmaz hale getirmiştir.

Osmanlılarda da Saray dili, bilim dili, edebiyat dili (divan edebiyatı, Serveti fûnun Edebiyatı gibi) ve nihayet halkın konuştuğu dil olmak üzere farklı düzeydeki kişilere hitabeden ve bir bütünlük oluşturması olanak dışı her kesime göre bir dil oluşmuştu. Birbirlerinin dilini anlamıyan, yazı dili ayrı, konuşma dil; ayrı, bilim dili ayrı (daha ziyade Arapça), sanat dili ayrı (çoğu kez Farsça) olan bir toplumun eğitimi yaygınlaştırması ve ulusallaştırması, elbetteki düşüncülemez.

İlk olarak dil sorununun kurumsallaştırılarak ele alınması, 12 Temmuz 1932 yılında, sonradan «Türk Dil Kurumu» adını alacak olan «Türk Dili Tetkik Cemiyeti»nin kurulması ile başlar. Temel eğitimin zorunlu ve parasız, tüm öğretim kademelerinin ise parasız olması ile yaygınlık kazanan okuma hevesi, konuşma ve yazı dilinin bütünlük oluşturmasını olumlu yönden etkiledi. Gittikçe, Çankaya dili ile sokakta konuşulan dil arasındaki farklar silinmeğe başladı. Doğal olarak çağın olanakları, gazeteler, dergiler, radyo gibi araçların katkısını da unutmamak gerekir.

İngiliz Tarihçisi Arnold Toynbee'nin dil konusunda Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili olarak verdiği bilgiler bir gerçeği ortaya koymaktadır: Osmanlı İmparatorluğunda kurucuların yerli dili olan Türkçe, İmparatorluk yönetiminin resmi diliydi; Osmanlı İmparatorluğunun onaltıncı, onyedinci yüzyıllardaki Yükseliş döneminde Padişah'ın köle, saray hizmetkârlarının geçerli dili Sırpça, Hırvatça idi. Osmanlı donanmasının komutanlık dilinde de terimler İtalyanca idi... bireyi, kişisel bakımdan ilgilendiren kamu işlerinde, uyruklarının mümkün olduğu ölçüde, kendi istedikleri dil kullanmalarına izin verme politikasını izliyordu. Adalet mekanizmasının işletilmesi, mahalli cemaatlerin yetkilerine bırakılmıştı; bunlar da geleneksel olarak yürürlükte olan dilleri kullanıyorlardı. Bu diller, aynı zamanda bağlı buldukları dinlerin kutsal dilleriydi. Ortodoks Hıristiyanların

yasa dili Yunanca, Gregoryun Monofist cemaatinin yası Ermeni-
ceydi. Müslüman halkının mahkemelerinde uygulanan yasa, Arapça
idi. (1) Daha sonra Osmanlıların zayıflamaya başladıkları dönem-
lerde, Avrupa kökenli yabancıların Osmanlı toprakları üzerinde,
özellikle Anadolu'nun çeşitli kesimlerinde kendi dillerinde birçok
okul kurmaya başlamalarının nedenini ciddi bir araştırma konusu
yapan henüz olmadığı için (2) burada söz konusu etmiyeceğiz. El-
bette toplumlararası ve uluslararası etkileşim doğal ve zorunludur.
Ancak, kültür emperyalizminin de en etkin aracının dil olduğunu
unutmamak gerekir.

Bir ulusun konuşma ve yazı dilinin özdeş olması, eğitim olayı-
nın yaygınlık ve fırsat eşitliği sağlaması için zorunlu bir koşuldur.
Cumhuriyet döneminde dil sorununun, köklü bir biçimde ele alınıp,
inceleme ve araştırma konusu yapılması, zenginleştirilmesi için ön-
lemlerin alınmış olması, kuşkusuz en hayırlı bir iş olmuştur.

Bilindiği gibi İmparatorluklar parçalanıp onların yerini daha
homojen toplumsal bir yapı olarak milletler aldıktan sonra, dillerine
standart bir düzen getiremeyen ve dillerini ulusal düzeyde yaygın-
laştıramayan milletler, başka milletlerin dilini resmi dil olarak kul-
lanmak durumunda kalmışlardır. Böylece Devletin, yönetimde ve
eğitimde kullandığı dil ile halkın sokakta ve çarşıda kullandığı dil-
ler aynı olmuştur. Örneğin, Hindistan'daki Britanya Racalığı, Mug-
hal Racalığı'nda halkın dili Farsça iken, resmi dil İngilizce olmuş-
tur. Hindistan'ın çok değişik eyaletlerinde birçok diller konuşulur-
ken, İngiltere hükümeti İngilizceyi 1829 da diplomatik haberleşme dili
olarak ilan etti ve 1835'te İngilizce yüksek öğrenim dili oldu. Endo-
nezya, Pakistan aynı örneği oluşturur. Eğer bugün, yıkılmış bir ev-
rensel imparatorluk yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ulu-
sal dilini resmî ve eğitim dili olarak kullanma olanağına sahip ol-
muşsa, bunu, dili sadeleştirme, koruma alanında atılmış, ciddi gi-
rişimlere ve kanunlara borçludur.

Tarih sorunu :

Bir millet, tarihin derinliklerine inen köklerinden yoksun yaşa-
yamaz. Daha doğrusu, insanlığın tüm nitelikleri, tarih sürecindeki bi-
rikimlerin birbirine eklene eklene oluşturdukları dokular manzume-

(1) bk. A Toynbee, çev. Bateş Yayınları, İst. 1978, sa 327.

(2) Bizim görmediğimiz Kazım Karabekir'in bu konuda bir çalışması ol-
malıdır.

sidir; insanlık bunlarla vardır; bugünün başarısı, bu deneyimlerin ürünüdür. Örneğin, tekerleğin icadiyle, günümüzünü en modern araçları arasında büyük bir bağ vardır. Birincinin deneyimi yaşanmasaydı, bugünün aşamalarına geçilemezdi.

Toplumsal yaşam yönüyle de insanlar gruplar halinde, aşiretler, kabileler v.b. topluluklar oluşturmuş; yoğunluk kazanan ortak değerleri birbirlerine aktara aktara millet dediğimiz sağlam yapıya ulaşmış, Devlet örgütü ile de bu yapıya yıkılmazlık kazandırmıştır.

Milli tarihin önemini çok iyi kavrayan Mustafa Kemal, bu gerçeği şu ifadelerle dile getirmektedir: «Kültür işlerimiz üzerlne, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini doğru temeller üstüne kurmak; öz Türk dillne, değerli olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim.» (1 Kasım 1934 Söylev ve Demeçleri I, sa. 377).

Bu mesele sözle kalmamış, «Türk Tarih Kurumu»nun etkinliği ile uygulama alanına konulmuştur: Türk Tarih ve Dil Kurumlarının çalışmaları takdire layık kıymet ve mahiyet arz etmektedir» ifadesiyle bu kurumların çalışmalarını, adım adım izlediği anlaşılan Mustafa Kemal'in gösterdiği istikamet aklın ve bilimin yolu olmuştur.

Toplumsal Yaşamda Atatürk'ün Yaklaşımları Devletçilik :

Atatürk'ün eğitim politikası ile ekonomi politikası ve yönetim politikası birbirleriyle uyumlu bir sistemler manzumesidir. Onun deyişiyle «bütün halk için bir sây misakı millisi» (emekte ulusal sözleşme) temel ilkesinden hareketle, millî katılım kavramı doğmaktadır diyebiliriz. Bu katılım, ne sosyalizm, ne liberalizm veya kapitalizm'dir: «Türkiye'nin tatbik ettiği devletçilik sistemi, 19. asırdan beri sosyalizm nazariyelerinin (kuram) ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş Türkiye'ye has bir sistemdir» Atatürk'ün Devletçilik anlayışı ile ortaya koymak istediği sistemi, ondan yıllarca sonra «katılım» (participation) önerisiyle Fransız Devlet Başkanı De Gaule, yeniden gündeme getirmişti. Ö, ne sosyalizm, ne de kapitalizm, fakat katılımı tercih ediyoruz diyordu. Atatürk ise, şöyle diyor «...Devletçiliğin bizce manası şudur: Fertlerin hususi teşebbüslerini ve şahsi faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve çok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak memleket iktisadiyatını devletin eline almak. Türki-

ye Cumhuriyeti Devleti, Türkiye vatanında asırlardanberi ferdî ve hususi teşebbüslerle yapılmış olan şeyleri biran evvel yapmak istedi ve görüldüğü gibi, kısa bir zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz yol, görüldüğü gibi liberalizmden de başka bir sistemdir.» 1936 (Bedi Akarsu, Atatürk Devrimi ve Yorumları TDK, Ank. 1969, sa. 28). İşte, bu «başka sistem», Atatürk'ün «sâ-y misakı millisi» (emekte ulusal sözleşme) ile dile getirdiği Devlet ve vatandaş emeğinin ulusal yararda birleşmesi, bütünleşmesidir. Çünkü, «Bizim halkımızın menfaatleri, yekdiğerinden ayrılır sınıf halinde değil, bilâkis mevcudiyeti ve muhassalâi mesaisi (emek ürünü) yekdiğerine lazım olan sınıflardan ibarettir. «Ülkenin sahibi olma şerefi ise, yine çalışma ile ülkeye yarar sağlama olgusundan kaynaklanmaktadır; üretimiyle katılımda bulunan» Türkiye'nin sahibi hakikisi (gerçek sahibi) müstahsil (üretken) olan köylüdür. «Şu halde katılım, üretimde, tüketimde, sevinçte, kıvançta, kederde, her türlü yükselmede âdil bir denge oluşturmaktadır. Siyasal yönetim olarak, «Sosyoloji noktasında bizim hükümetimizi ifade etmek lazımgelirse 'halk hükümeti' deriz» (1 Aralık 1921). Her yönü ile halk için, halkla birlikte anlayışı egemendi. Atatürk'ün milliyetçilik, halkçılık, İnkılâpçılık gibi ilkelerini bu açılardan hareketle anlayabiliriz. Ulusal düzeyde Türk milletinden, Türk halkından güç alma, vatandaşla içiçe, ondan esin kaynağını bulma, onunla düşünme, uluslararası düzeyde mazlum milletlerden yana olma, onlarla aynı safta emperyalizmle mücadele etme anlayış ve inanı, Atatürk öğretisinin temel felsefesini oluşturur.

«Türk demek dil demektir. Ulusçuluğun çok belirgin özelliklerinden birisi dildir. Türk ulusundanım diyen insanlar, her şeyden önce ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır.»

ATATÜRK
